

Protestant Theological University

Geven en ontvangen

Meijers, P.E.M.

Published in:
Diakonie & Parochie

Published: 01/06/2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):
Meijers, P. E. M. (2022). Geven en ontvangen: Caritas en Diaconaat rond de tafel. *Diakonie & Parochie*, 35(2), 9-12.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-pthu/bibliotheek-pthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl .

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.pthu.nl> .

Geven en ontvangen Caritas en Diaconie rond de tafel

Erica Meijers is universitair docent Diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) voor de vestiging Groningen

God als Schepper te erkennen geloof je ook dat Hij de Enige is. Buiten Hem is er geen god. Door de woorden heen verschijnt de naam van een van de aartsengelen, te weten Michael. Zijn naam betekent Wie is als God?

De tweede reden is de aandacht die de HEER heeft voor de armen en de onvruchtbaren. Beide groepen staan aan de rand van de maatschappij. Zij tellen niet mee als het om roem en eer gaat. Maar God tilt hen op, trekt hen omhoog, geeft hun een troon, een hoge troon.

Het Psalmenboek noemt vaak de armen

'Gerechtigheid' is als centraal Bijbels woord verbonden met armen. Aan hen in het bijzonder zal God recht doen. Rechters zouden recht en gerechtigheid moeten nastreven, maar ze falen omdat ze rekening houden met belangen van anderen. Daarom gaat het er vaak zo fel toe in de psalmen. Juist de rechters en de leiders van het land worden beschuldigd van machtsmisbruik.

Wie zijn de armen in de psalmen? Veel commentaren spreken over spiritueel armen. Het zou gaan om de armen van geest. De mensen zonder grote mond tegen God en zijn gebod. Die zijn ook in beeld. Er is nog een betekenislaag. Een van de belangrijkste elementen in Schriftlezen is aandacht hebben voor de ondergang. In het geval van de psalmen gaat het dan om de ballingschap. De inwoners van Israël en Judea hebben alles verloren: tempel, stad en land. Niets is erover van hun bezit en van wat hen heilig is. Door de Assyriërs en de Babyloniërs zijn ze vernederd en van alles beroofd. Uitgebuit en arm zijn ze afgevoerd naar een ander land om er als slaven te dienen. Deze catastrofe tekent veel van de Schriftteksten en in het bijzonder de psalmen. Die ballingschap wordt hier niet aangeduid, maar speelt op de achtergrond mee. In de wereld van vandaag zijn genoeg mensen en volken die van land, stad, bezit, godshuizen en wat dan ook zijn beroofd. Alleen al de vele vluchtelingen in ons land kunnen er genoeg van vertellen.

De armen onder ons

Er is nog een derde betekenislaag. Die laag betreft de daadwerkelijke armen in elk land. De mensen in nood die zonder economische of sociale macht aan de kant staan en niet weten hoe ze aan hun toekomst moeten bouwen. Ook de onvruchtbare vrouwen werden en worden nog altijd in de vele landen verstoten. Soms niet omdat ze kinderen baren, maar wel omdat ze geen zonen hebben gekregen.

Net als in het Magnificat (het loflied van Maria in Lukas 1,46-55) worden zij door de barmhartigheid van God verheven. In het Loflied van Maria worden dan de rijken verstoten. Hier worden ze beide tot eenzelfde niveau verheven. Ze mogen met prinsessen en prinsessen op de hoge troon zitten. In psalm 14 (de herhaling staat in psalm 53) spreekt God zelf uit dat Hij zal opkomen voor de ontrenten en de armen. In het lied uit de profeet Amos (Amos 8,4vv) worden de armen en de weduwen voor een habbekrats verkocht of opgelicht. In de verhalen van bevrijding uit het boek Exodus komt God zelf op voor de tot slaaf gemaakte stammen van Israël.

Een verzetsboek

In die zin is het boek van de Psalmen een verzetsboek. De armen en ontrenten zijn in dit Bijbelboek niet het lijdend voorwerp, maar het subject van de goddelijke orde die de psalmwoorden oproepen. Psalmen zijn verzetsliederen tegen een orde die wanorde maakt. Ze zingen tegen alles in van een nieuwe orde van gerechtigheid, barmhartigheid en vrede. Zij houden de hoop levend dat deze wereld anders ingericht kan en zal worden.

Zo ligt er een uitdaging om met de armen het Psalmenboek te openen en met hen te ontdekken hoe dit ons stimuleert en inspireert op de weg van barmhartigheid, diaconie en caritas. Op de weg voor betere structuren in samenleving, economie en bezit.

De illustratie is uit Aafke Holman. 'De Psalmen een vertaling in kleur', 2004. Psalmvertaling N. Tromp, Willibrordvertaling 2012.

De praktijk van Caritas en Diaconie is breed en divers. Het omvat naast allerlei vormen van individuele praktische ondersteuning meer structurele betrokkenheid zoals schuldhulpverlening, armoedebestrijding, solidariteit met vluchtelingen en reikt over de grenzen van ons land met steun aan internationale ontwikkelingsprojecten.

In veel van die praktijken speelt de bede 'geef ons heden ons dagelijks brood' op de een of andere wijze een rol. Kerkelijke gemeentes en parochies dragen financieel bij aan voedselbanken, en zijn hier via vrijwilligers vaak direct bij betrokken. In inloophuizen staat de koffie klaar en soms een ontbijtje. Iedereen weet dat het daarbij niet alleen gaat om het vullen van de maag. Soms gaat het daar in het geheel niet om. Eten delen gaat om menselijke warmte, ontmoeting, veiligheid en gerechtigheid, het onderbreken van de dag en nog veel meer.

Samen diaconaal eten

De rol van (samen) eten in caritas en diaconie heeft hele oude papieren. De eerste keer dat het evangelie het woord *diakonia* noemt (Mark 1:29-31) gaat het om het dienen aan tafel door de (door Jezus genezen) schoonmoeder van Petrus. In vele andere bijbelteksten waarin dit woord

voorkomt is de verbinding met de tafel zo nauw, dat 'dienen aan tafel' een gebruikelijke vertaling van het Griekse woord *diakonia* was. Wie breder naar de praktijk van caritas kijkt in het Nieuwe Testament, ziet dat samen eten daarin centraal staat. Denk aan

Jezus' vele gesprekken aan tafel, de keren dat hij aanschuift bij mensen die door anderen als onwaardig gezelschap worden beschouwd, het beroemde verhaal van de broden en de vissen, dat het wonder van het delen vertelt. Denk ook aan Mattheus 25, die basistekst voor diaconie en caritas, waarin Jezus zich identificeert met de 'minste zusters en broeders'. In al die verhalen gaat het steeds om het erkennen en dienen van hongerigen en uitgesloten en om de verkondiging van het Koninkrijk van God, waar allen ten volle deelhebben aan vrede en recht. Net als in de praktijken van diaconie en caritas is het delen van voedsel in deze bijbelteksten steeds verbonden met het delen van verhalen, ervaringen en verlangens.

Geven en ontvangen

Zodra het om voedsel en tafelen gaat, hebben we te maken met de dynamiek van geven en ontvangen: tussen de aarde met al haar levende wezens en de mensen en tussen mensen onderling. Ik onderzoek in deze bijdrage deze dynamiek door te kijken naar twee praktijken, door

Jezus aanbevolen aan wie hem wil volgen. Het eerste is het gebed dat we kennen als het 'Onze Vader', en dan in het bijzonder de regel 'Geef ons heden ons dagelijks brood'. Het tweede is de viering van de eucharistie. Samen geven zij de praktijk van caritas en diaconie fundament en richting.

Ons dagelijks brood

Op grond van het gebed 'Geef ons heden ons dagelijks brood' formuleerde de in 2010 overleden Zuid-Afrikaanse theoloog Steve de Gruchy vier stellingen, die helpen dit gebed te begrijpen in de context van de hedendaagse omgang met voedsel. Het gebed om brood is een gebed om leven, want voedsel is leven, zo stelt hij allereerst. De omgang met voedsel legt daarom de onderlinge menselijke verhoudingen bloot. Omdat er zoveel eten wordt gedeeld in diaconie en caritas, is het de moeite waard te kijken wat deze voedselpraktijken blootleggen over dit werk. Op elke plek is dat anders en de overwegingen in deze bijdrage zijn vooral een uitnodiging eens goed te kijken naar je eigen werk en ervaringen. Wat valt er dan op over onze praktijken van geven en ontvangen?

De broodgebeden

De vier stellingen waarmee Steve de Gruchy het gebed 'Geef ons heden ons dagelijks brood' bespreekt, zijn elk verbonden met een stukje van het gebed. De eerste stelling gaat over het eerste deel van de bede: 'Geef ons...' en luidt: Wij geven het leven niet, maar ontvangen het. We bidden tot God om ons dagelijks brood, niet tot de regering of de supermarkt. Theologisch gezien zijn mensen ontvangers, of je in de voedselbank nu voor of achter de toonbank staat. We houden allemaal onze hand op voor brood, voor een menswaardig leven. Wij zijn de ontvangers, God geeft. De tweedeling die we zo vaak aantreffen in

praktijken van diaconie en caritas tussen een groep die geeft en beslist, en een groep die ontvangt en afhankelijk is, wordt hiermee fundamenteel onder kritiek geplaatst. In het werk van caritas en diaconie moet deze tweedeling steeds kritisch worden gezien en waar mogelijk worden doorbroken.

De tweede stelling gaat over het brood zelf: dat groeit niet op het veld. De productie van voedsel vraagt om menselijk werk. Wij zijn co-scheppers in Gods missie voor de wereld. Om volwaardig mens te zijn is het onmisbaar om scheppend actief te kunnen zijn. Dat veronderstelt dat we in staat zijn mee te beslissen over datgene wat ons leven vormgeeft: de productie van ons voedsel, maar eveneens de regels en structuren die bepalen hoeveel geld we hebben, waar we wonen (of niet) en hoe we ons leven inrichten.

Ten derde stelt De Gruchy, en hier gaat het om ons (geef ons...), dat voedsel een zaak van gemeenschap is. Het brood is van en voor ons allemaal.

De tweede en derde stelling betekenen dat vragen rond eigenaarschap, zeggenschap en verdeling niet alleen cruciaal zijn voor politiek en economie, maar ook voor diaconie en caritas. Daarbij gaat het zowel om de profetische aspecten van deze praktijken - de strijd voor gerechtigheid - als ook om de alledaagse vormgeving van het werk: heeft iedereen een stem in de organisatie en verdeling van het werk? Hoe kan dit vorm gegeven worden? Vertrouwen we daarbij voldoende op de ervaringen en de creativiteit van alle betrokkenen?

In de laatste stelling wordt duidelijk dat al deze vragen in het leven van alledag hun beslag krijgen. Het gaat immers om ons dagelijks brood. Daarbij legt De Gruchy het accent op de dubbele betekenis van brood als

een lichamelijke en spirituele werkelijkheid: een mens leeft niet bij brood alleen, zoals de werkers in diaconie en caritas elke dag ervaren. Voedsel gaat, in de productie, distributie en consumptie ervan, niet alleen om het naakte overleven, maar ook om waardig leven. God wilde niet dat Israël terugging naar de 'vleespoten' van Egypte en zorgde daarom voor manna, want brood behoort in vrijheid te worden gegeten, niet in slavernij. In Johannes 6:48-51 noemt Jezus zichzelf het levende brood. Hij stond met zijn hele leven in voor het Koninkrijk van God dat hij verkondigde, waarin de hongerigen en 'de minsten' vooraan staan.

Eucharistie

De intieme verbinding tussen lichamelijke en spiritualiteit in ons voedsel komt in het liturgische leven tot uiting in de viering van de eucharistie. Jezus noemde zijn eigen lichaam brood, en zijn eigen bloed wijn. Waar de bede 'Geef ons heden ons dagelijks brood' onze aandacht richt op de verhoudingen in de samenleving als geheel, verwijst het brood, dat we delen tijdens de eucharistie, direct naar Jezus' missie en richt daarmee onze aandacht op de christelijke gemeenschap en haar handelen.

Van oudsher hebben de diakenen een belangrijke rol in de viering van de eucharistie. Zij verzamelen de gaven, bereiden de tafel voor en helpen bij het uitdelen van het brood. In de protestantse traditie heeft Johannes Calvijn de diakenen er bovendien verantwoordelijk voor gemaakt dat de armen niet tekort zouden komen; zo ontstond er een nauwe relatie tussen eucharistie en diaconie. In de Oosters orthodoxe kerken spreekt men wel van diaconie als de 'liturgie na de liturgie', en verbindt zo eucharistie en diaconie/caritas. In de oecumenische Lima teksten over Doop,

Eucharistie en Ambt vinden we ook deze relatie tussen eucharistie en diaconie. De verbinding tussen beiden is een vertrouwd gegeven in vele christelijke tradities. Toch is de eucharistie als bron voor diaconie en caritas bij velen nauwelijks bekend.

Breken en delen van leven

De manier, waarop ik de verbinding tussen eucharistie en de praktijken van diaconie en caritas leg, is gevormd door mijn calvinistische achtergrond. Er zijn andere verbindingen mogelijk. Een voorbeeld daarvan is het werk van de rooms-katholieke

theoloog en ecooloog Norman Wirzbah, die stelt dat we door te eten deelnemen aan Gods zelfofferende liefde voor de mensen. De lijn die ik volg staat daar niet los van, maar kiest als insteek de praktijk van breken en delen rond de tafel, die deel geeft aan het breken en delen van Christus zelf. Hij is de gastheer aan tafel op dezelfde manier als God het leven geeft. De mensen ontvangen.

Maar als co-creators is dat een actief ontvangen, waarbij De Geest ons in het gedenken van het lijden van Christus en in het verlangen naar het Koninkrijk van God tot zowel ontvangers als gevers maakt.

Elke keer dat we het brood eten, Christus' gebroken lichaam, is hij onder ons. Het verkondigen van de dood van Christus tot hij komt, is zowel een profetische daad van protest tegen zijn lijden en sterven, als ook de bevestiging dat het kwaad dat tot zijn kruisiging leidde, is overwonnen: Jezus leeft. Net als in het 'Onze Vader' is de gemeenschap hier onmisbaar: we gedenken en verwachten als gemeenschap van kwetsbare en geschonden mensen. De pijn van het leven, de ervaringen die worden

opgedaan in het werk van caritas aan al die andere tafels, klinken mee rond de Tafel van de Heer en worden daar bevestigd en erkend. Daardoor ontstaat hoop en verlangen naar een andere werkelijkheid. De wijn van het Koninkrijk wordt aan deze tafel genoten, omdat het Koninkrijk op dat moment aanwezig is, en de wereld zoals we die kennen voor even onderbreekt. We ontvangen Christus en reiken dan het brood aan elkaar.

In zijn kern wordt het werk van caritas en diaconie gekenmerkt door eenzelfde dynamiek als die van de eucharistie: het zichtbaar maken van lijden is protest tegen een verkeerde wereld; de erkenning van wie ongezien is geeft hoop. Het verlangen naar een wereld van vrede en recht dat hieruit ontstaat werpt een ander licht op de gemeenschap; door het delen (ontvangen en geven) verdicht het verlangen zich tot vreugde die nieuwe kracht geeft.

Het brood en de wijn van Christus, waaraan we deelhebben tijdens de eucharistie, is een maaltijd van overdaad, niet van schaarste. Daarom kan het ook niet binnen de muren van de kerk blijven, maar wil het gedeeld worden in de straten van oude stadswijken, in vluchtelingenkampen, verpleeghuizen en op zovele plekken waar gebrokenheid is. Nadat we dit brood hebben ontvangen en gedeeld rond Christus' tafel, worden we geroepen om Hem opnieuw te ontmoeten in onze steden en dorpen.

Tafelen

Diaconaat en Caritas draaien om ontvangen en geven, in die volgorde. De ontvankelijkheid voor de ervaringen en de nood van anderen gaan vooraf aan het bedenken van oplossingen.

De dynamiek van ontvangen en geven, zoals we die kunnen leren in het 'Onze Vader' en aan de Tafel van de Heer, stelt de onderlinge menselijke relaties in het centrum van de praktijk van caritas en diaconie. Die relaties zijn voortdurend in beweging en moeten steeds, al improviserend, opnieuw worden

vormgegeven. Van de gever mag verwacht worden dat zij/hij weet dat mens-zijn begint bij ontvangen. In de praktijk betekent dit kijken en luisteren voor handelen, en vertragen om ruimte te scheppen voor het co-creatorschap van wie geen of weinig bewegingsruimte heeft. Van de ontvanger mag verwacht worden dat hij zichzelf serieus neemt als co-creator en dus ook als een mens die geeft.

Het breken en delen tijdens de eucharistie vraagt om voortzetting in het werk van caritas en diaconie, en de ervaringen aan de tafels van opvangplekken, voedselbanken en in preciaire gemeenschappen verdienen de volle aandacht aan de tafel van de Heer. Het werk van diaconie en caritas kan zo worden gezien als een vorm van gedenken van het lijden van Christus en als verlangen naar het Rijk van God, waarin alle mensen ontvangers en gevers zijn.

Doop, Eucharistie en Ambt. Rapport van de commissie van Geloof en Kerkerde Wereldraad van Kerken, Lima, Peru, 1982. Steve de Gruchy, 'Give us This Day our Daily Bread': Four Theological Theses on Food and Hunger', in: Beverly Haddad (ed.), *Keeping Body and Soul Together. Reflections by Steve de Gruchy on Theology and Development*, Dorpspruit: Cluster Publications 2015, 151-160. Erica Meijers, 'Come and Eat: Table Fellowship as a Fundamental Form of Diakonia', in: *Diaconia. Journal for the Study of Christian Social Practice*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Vol. 10, 1, 2019, p. 85-111. <https://doi.org/10.13109/diac.2019.10.1.85> Norman Wirzba, *Food and Faith. A Theology of Eating*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019. Werken van Barmhartigheid in de Martinuskerk Ralingen an der Sauer 2016. Entwurf Theo Heiermann, Köln, 1993. <https://www.bistum-trier.de/heiligens-jahder-barmherzigkeit-2016/>

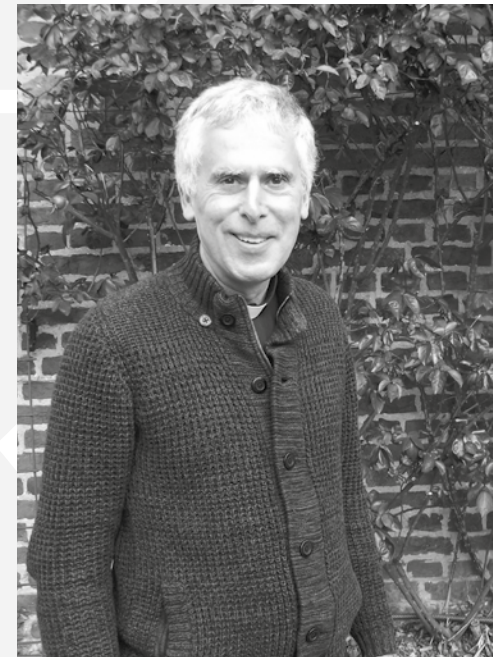
“Pelgrimeren heeft mijn leven feitelijk doen veranderen”

Het diaconaal interview is met Harry Notermans, pastoor parochiefederatie Ubach over Worms in Landgraaf en aalmoezenier van sociale werken in het bisdom Roermond

Harry Notermans wordt in 2019 pastoor van de parochiefederatie Ubach over Worms in Landgraaf. Deze parochiefederatie bestaat uit vier kernen: Waubach, Rimborg, Lauradorp en Abdissenbosch. Het zijn kleine dorpen, waarvan Lauradorp is ontstaan dicht bij de mijn Laura.

Corona pandemie

“Een flinke kink in de kabel vormde de corona pandemie met de strenge sluitingen van de samenleving in maart 2020. Duitsland was hier voor en na de carnaval een brandhaard. En hoewel we wel dachten dat het virus plaatselijk zou blijven, deed het dat niet. Alles ging op slot en voor het parochielevens betekende dat een grote handicap. Voor mij als beginnend pastoor

ook. De laatste anderhalf jaar zijn er tijden van op slot gaan dan weer wat vrij zijn, opnieuw op slot en weer herbeginnen. We zijn de eredienst gaan streamen. We zijn podcasts gaan doen. We hebben veel digitale technieken toegepast, zoals ook telefoneren en digitaal vergaderen. Het is wel lastig als je de mensen nog niet goed kent. Gelukkig heeft de parochie veel vrijwilligers, zijn er kerk-TV vrijwilligers en heeft de parochie een goede IT-vrijwilliger. Digitaal werken voorziet in een belangrijke behoefte naar contact. Toch zie je de mensen na een lockdown weer snel terug in de kerk, want er is een verlangen naar eucharistie vieren. En natuurlijk koffie drinken na de mis. Dat samen zijn en napraten mis je ook sterk tijdens een lockdown en het geeft aan kennismaken met de mensen flinke handicap.

In mei vorig jaar heb ik rond Hemelvaart enkele dagen met twintig vrijwilligers een deel van de wandeltocht Via Belgica gelopen. We hebben vooral gewandeld in tweetallen en zo heb ik met de vrijwilligers goed kennis kunnen maken. Corona heeft ook hier in de streek goed huisgehouden. Er zijn veel mensen ziek geweest. Ik heb in een jaar ruim dertig uitvaarten gedaan. Er is gebruik gemaakt van andere manieren, zoals in de crematoria of andere centra. Er zijn veel andere vormen van afscheid ritueel bijgekomen, omdat maar weinig mensen bij een uitvaart aanwezig konden zijn. Dus je wordt wel creatief samen met de families om een goed afscheid te maken. Het blijft moeilijk om per telefoon mensen te begeleiden. Ik heb veel mensen